

“Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război”

de Camil Petrescu

(modalități de realizare a analizei psihologice)

Romanul lui Camil Petrescu aduce în planul literaturii române o serie întreagă de elemente de noutate în deplină concordanță cu preocupările din planul european. Formula aleasă, aceea a unei confesiuni a personajului principal reprezintă o îndepărtare de la tradiția romanului realist obiectiv, scris la persoana a III-a. În felul acesta romanul devine un monolog interior, fapt care oferă personajului posibilitatea de a evolua permanent între planul interior, sentimental și planul exterior (societatea, războiul). Consecința unei asemenea perspective este o evaluare unitară a unei realități complexe, dintr-o perspectivă unică, subiectivă. Ștefan Gherghidiu caută adevărul dovedind o conștiință lucidă, care aspiră către esență.

Structura romanului este pe deplin adecvată substanței epice. Cele două cărți urmăresc o dublă experiență existențială, o experiență erotică și confruntarea cu războiul. În ambele cazuri se dezvăluie complexitatea trăirilor individuale. Efortul autorului îndreptându-se către sondarea strfundurilor conștiinței, surprinde reacțiile cele mai neașteptate în raport cu o anumită realitate. Compoziția romanului, ca și organizarea materialului este inedită, dar pe deplin justificată. Astfel, cel dintâi capitol “La Piatra Craiului în munte” cuprinde fapte și evenimente din experiența de front a lui Ștefan Gherghidiu pentru că în capitolul imediat următor să se dezvăluie drama personajului care trăiește chinurile incertitudinii. Aceasta influență dovedește faptul că cele două experiențe, de viață și a războiului nu sunt nici un moment rupte una de cealaltă, dimpotrivă ele au menirea de a pune în evidență complexitatea trăirilor individului, complexitatea problematicei umane, prin intermediul cărora se dezvăluie elevația morală a personajului. Aspiratia de a descoperi dincolo de aspectele contradictorii ale existenței acea esență care să-l justifice care să-l justifice în fața sa și în fața celorlalți, îl motivează pe tot parcursul romanului.

Romanul se deschide cu o scenă de la popotă ofiterilor, din timpul primului război mondial, cu o conversație despre familie și în special rolul soției în cadrul acestei instituții, pe vremuri respectabilă. Controversa iscătată, ce-i împarte în două tabere pe cei prezenți la discuție, acuzatorii și apărătorii ai unei cauze fictive, îi provoacă sublocotenentului Ștefan Gherghidiu revenirea în memorie a propriei sale casnicii distruse, din punctul său de vedere de o nevastă devenită prea mondenă sub influența unei mosteniri neașteptate venită să schimbe un rost fixat al lucrurilor. Cu toate că tânărul sublocotent este macinat de o gelozie chinuitoare din primele pagini s-ar putea trage concluzia că dragostea față de soția sa este atât de puternică încât el este în stare chiar să dezerteze pentru a o putea revedea: ”...peste câteva clipe m-a cuprins o ură amară și seacă împotriva tuturor. Prostia pe care o vedeam mi-a devenit insuportabilă, pripit, ca o încălzire și iritație a pielii pe tot corpul. Nu așteptam decât să izbucnesc...pândeam un prilej, o cotitură de frază sau de gest, ca să intervin cu o aruncatura de grenadă”

Toate aceste sentimente, aparent contradictorii care se izbesc de sufletul lui Ștefan Gherghidiu se învârt în jurul a două axe: gelozia și iubirea excesivă pentru o femeie care, odată obișnuită cu mondenitatea, a capatat o oarecare (mare) independență ce i-a permis îndepărtarea treptată, dar constantă de sotul său. Toate aceste concluzii sunt concretizate prin vocea lui Orisan care în mod just observă: ”o iubire mare e mai curând un proces de autosugestie... Trebuie timp și trebuie complicitate pentru formarea ei. De cele mai multe ori te obișnuiești, greu la început, să-ți plăcă femeia, fără de care mai târziu nu mai poți trăi. Iubești întâi din milă, din îndatorire, din dușiosie, iubești pentru că ști că asta o face fericită, îți repeti că nu e loial să o jignești, să înșeli

atâta incredere. Pe urma te obisnuiesti cu surâsul si cu vocea ei, asa cum te obisnuiesti cu un peisaj. Si treptat iti trbuiește prezenta ei zilnica”.

Eroul principal al romanului este un intelectual preocupat in primul rând numai de probleme de constinta. Este un intelectual fin, care si-a facut din speculatiile filozofice mediul fundamental in care se misca cu dexteritate. Liniile de gândire trasate in câmpul istoriei filozofice ii sunt cunoscute cu de-amanuntul si gândirea lui proprie aluneca spre ele cu abilitate si subtilitate. Faptul ii provoaca o placere spirituala superioara, pe care o dorește unica si netulburata. Este defapt o izolare de viata trepidanta a complicatiilor sociale, o evadare intr-o lume in care domina numai spiritul filozofic, cu puterea lui de o gândi o noua rânduiala. In aceasta lume vrea sa o ridice si pe sotia sa pentru a trai impreuna o dragoste eliberata de contingentele comune ale vietii sociale, o dragoste care sa fie numai a lor, sau numai a lui. Pasiunea lui Stefan Gheorghidiu izvoraste dintr-o metafizica a iubirii pure si absolute. De aceea ii este necesara Ella careia i se subjugă si pe care n-o poate rupe din sufletul sau. Acesta este si izvorul geloziei sale, când comportarea sotiei ii infiltreaza in constiinta semne de intrebare, care il fac sa se zbata intre certitudini si indoieli.

Pentru Stefan Gheorghidiu iubirea este receptata ca o experienta posibila, o imbogatire a relatiilor intime, nu ca o raportare a indragostitului la fiinta iubita. El este indragostit mai degraba dintr-un orgoliu satisfacut si traieste doar iluzia iubirii, nu sentimentul ca atare, caruia nu se abandoneaza niciodata, si nici nu consimte la sacrificii in numele dragostei.

Se poate spune chiar ca pentru personajul principal iubirea este o problema de {auto} cunoastere, nu de implicare sentimentala, caci in aspiratia lui catre absolut el nu urmarește adevarul despre Ella, ci mentinerea propriului echilibru interior.

Formula nararii la persoana I pulverizeaza ideea de obiectivitate, realitatea ni se dezvaluie doar in masura in care personajul principal este dispus sa o faca si numai din perspectiva personala. De asemenea celelalte personaje ale romanului prind viata exclusiv din perspectiva lui Stefan Gheorghidiu (exemplul semnificativ in acest sens fiind Ella), aceasta ne dezvaluie trepat parti din psihologia celorlalti participanti la actiune, nedezvaluindu-le insa nici un moment intregul, sau adevaratul caracter.

Intre cele doua parti, intre cele doua drame pe care le traieste individul, cea erotica si drama razboiului exista insa o evidenta diferenta de viziune.

Perspectiva asupra razboiului se realizeaza din mai multe puncte de vedere, conjugarea având tocmai menirea de a spori impresia de obiectivitate si autenticitate. Autorul reflecta in roman o experienta de viata proprie, aceea ce combatant (in calitate de ofiter, asemenea lui Stefan Gheorghidiu) in primul razboi mondial. Din propriile declaratii pentru a reda evenimentele sângeroase folosește insemnari din jurnalul lui de front, fragmente din ordine de front, titluri si ordine, fragmente semnificative legate de desfasurarea evenimentelor, multiplicarea perspectivelor. (problematica razboiului vazuta din prisma unor categorii diferite de oameni: profitorii- unchiul, ofiterii, simplii soldati)

Caci “Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de razboi” inglobeaza si atitudinea autorului in fata razboiului, o preocupare teoretica si practica esentiala pentru el, eveniment de o covârsitoare importanta pe plan istoric si moral. Razboiul a dus la rasturarea planului constiintelor, a impus necesitatea revizuirilor de tot felul. Tablourile de razboi din partea a doua a romanului sunt identice cu cele din “Ciclul mortii” sentimentele traite luând de multe ori aceleasi expresii, imaginile repetându-se. Sunt imagini realiste scuturate de artificii, sub care ramâne intrega si nealterata spaima primara a omului in fata mortii, constiinta sacrificiului, eroismul, hotarârea de a invinge ramânând niste reflexe pornite dintr-o constiinta biologica in primejdie, care se apara cu orice pret.

Camil Petrescu a transpus în paginile romanului războiul concret, fără idealizare romantică și fără grotescul naturalist, războiul crud și inutil, blamat de cei care îl duc efectiv, exploatat de cei care îl provoacă. La început înaintarea a urmărit trupele inamice, ca într-o aproximativă vânătoare – desigur vânătoare de oameni. Înaintarea a fost oprită. Inamicul a trecut la ofensiva minutios pregătită. Ordinul de retragere s-a executat în panică.

Episodul “Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu” este o ilustrare excepțională, de o înaltă realizare artistică a unei psihologii a groazei, a panicii:”cadem cu sufletele rupte, în genunchi, ne aruncăm jos, care cum putem, apoi alergăm, coborâm speriați, imprăstiați...deasupra întâia explozie îți sparge urechile, te naucește, a doua te bagă în pământ. Dar prin faptul că le-ai auzit pe amândouă nu ești mort...am rasucit gâtul ca un pui bolnav, resemnat, ca pe toculator. N-a fost nici de data asta Pământul farmitat, tasnit în sus cade acum cu întârziere, în ploaie, pe noi... Abia mai înțeleg bocetul, ca o litanie, ca un blestem apocaliptic, din adâncul adâncurilor parca: Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu”.

Cu această experiență tragică, la care se adaugă altele, ulterior, Ștefan Gheorghidiu acumulează o cunoaștere exactă a războiului și a realității în general, încât conștiința lui se limpezeste de frământările minore care îi umpluseră sufletul de veninul geloziei.

Gheorghidiu înțelege în final că experiența războiului, tot ceea ce a văzut micșorează drama și frământările lui individuale, fiindcă războiul zguduie din temelii conștiința întregi colectivități, în fața căreia drama sa personală îi se pare cu totul insignifiantă.

După ce experiența dramatică a luptelor de pe front l-a regenerat interior și i-a redat încrederea în sine personajul depășește eșecul sentimental și matrimonial... o înlătură pe Ella din prezentul revigorat al existenței sale, dându-i “...tot trecutul”.

Din acest punct de vedere se poate spune că Ștefan Gheorghidiu este un învingător învins, el depășește situația critică în care se afla căsnicia sa însă o pierde pe femeia iubită, el rămânând în această privință marcat toată viața. Tot trecutul înseamnă de fapt o mare parte din viața lui, o parte din sufletul lui care pentru a scăpa de muștrările de conștiință o dăruiește celei pe care nu a știut să o ferească de capcanele ivite, și pe care nu în ultimul rând nu a știut să o iubească...